

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ДІТЬМИ-СИРОТАМИ

УДК 37.013.42

М. С. Доннік

СУЧАСНЕ ДОЗВІЛЛЯ ВИХОВАНЦІВ СОЦІАЛЬНОГО ГУРТОЖИТКУ ДЛЯ СИРИТ

Сучасна система дозвіллевих установ в Україні визначається наявністю значної кількості різноманітних культурно-дозвіллевих центрів, Інтернет-кафе, фітнес-центрів тощо. Разом з тим, дозвілля молоді стає все менш організованим та змістовним, що призводить до систематичного безцільного проведення часу, асоціальних проявів (адитивної, девіантної та делінквентної поведінки). Зазначені явища є підтвердженням того, що багатоаспектність і різноспрямованість дозвіллевої сфери в Україні аж ніяк не свідчить про вмотивованість особистості до самовдосконалення. Саме тому, на нашу думку, важливим елементом дозвіллевої діяльності підлітків та молоді є сформованість мотивації до змістовного та активного проведення вільного часу, а також поінформованість про діяльність дозвіллевих центрів в межах певної території.

Важливість організації змістовного дозвілля завжди була предметом дослідження багатьох науковців. Зокрема, зарубіжні вчені Г. Торо, Г. Чейнен, А. Швейцер наголошували, що особистість повинна прагнути до корисного проведення часу, виключаючи неробство та дозвілля пасивне. Сучасні науковці особливу увагу надають організації дозвілля осіб різних вікових категорій, виокремлюючи дозвілля дітей, підлітків, молоді та представників середнього і літнього віку. Так, дозвілля дітей цікавить У. Варнаву, А. Гринькова, М. Зацепіну, В. Кириченко, Л. Смокову та ін.; питання змістовної організації вільного часу підлітків – Т. Гусь, Ю. Жданович, Г. Лещук, Т. Павлову-Сисюк С. Сергієнко; молодіжного дозвілля – Р. Азарову, Ю. Бардашевську, І. Белецьку, В. Бочелюк, Т. Гаміну, В. Кірсанова, О. Миронюк, С. Харченка, Л. Шелестову, І. Шеремет та ін.; дозвілля людей похилого віку – В. Бочелюк, І. Петрову, С. Пихтіна, А. Худошина та ін.

Аналіз наукової літератури дозволяє констатувати наявність достатньої кількості досліджень у сфері організації дозвілля підлітків та молоді, проте відсутність ґрунтовної бази щодо організації змістовного дозвілля саме вихованців соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, спонукає нас до вивчення саме цього аспекту роботи соціального працівника в умовах означеного закладу.

Нашу наукову розвідку пропонуємо розпочати з визначення поняття «дозвілля» та особливостей його становлення. В давні часи поняття вільного часу та дозвілля мислителями (Аристотелем, Р. Декартом) не розмежовувалися і розглядалися у взаємозв'язку із саморозвитком, соціальним статусом та свободою. А. Швейцер звертав увагу на змістовність дозвілля, наголошуючи на тому, що воно стало замінюватися або абсолютним неробством в поведінці людини, або бажанням забути і просто розважитися. Г. Торо наголошував, що дозвілля має бути корисним та плідним, тим самим покликаним формувати досвід особистості [1].

Однією з перших зарубіжних робіт у сфері дозвілля прийнято вважати працю Т. Веблена «Теорія непрацюючого (прздного) класу» 1899 року, який описав так зване «демонстративне дозвілля» як марнування часу через витрачання грошей та бажання справити враження на представників різниі класів [2].

Сучасні надбання у сфері дозвіллезнавства розмежовують поняття «дозвілля» та «вільний час» і спрямовують увагу на особливості організації дозвілля корисного, змістовного та активного. Так, дозвілля розглядається як сукупність занять у вільний час, за допомогою яких задовольняються безпосередні фізичні, психічні і духовні потреби та відбувається специфічна регенерація сил специфічним, соціальним способом [3]. Вільний час – складова соціального часу, звільнена від виробничих та побутових справ (частина позаробочого та позанавчального часу), яка охоплює сферу вільної діяльності [4], спрямованої на всебічний гармонійний розвиток особистості [5]. Тобто, можна стверджувати, що дозвілля є складовою вільного часу. Зважаючи на те, що нас цікавить саме дозвілля сучасних підлітків та молоді, які проживають у соціальному гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, звернемося до специфіки організації дозвіллевої сфери у закладі.

Метою діяльності установи є соціальна адаптація осіб віком від 15 до 23 років та їх підготовка до самостійного життя [6]. Крім того, соціальному працівнику особливу увагу слід звертати на організацію дозвілля дітей та молоді, оскільки увесь вільний час вихованці перебувають у соціальному гуртожитку.

Для детального розуміння особливостей дозвіллевої діяльності дітей-сиріт та молоді, позбавленої батьківського піклування, в установі інтернатного типу, мешканцям гуртожитку було запропоновано авторську анкету, спрямовану на визначення дозвіллевих інтересів та виявлення рівня активного, змістовного дозвілля.

У дослідженні взяли участь 60 вихованців соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, Одеської та Кіровоградської областей. Мешканцям було запропоновано дати відповідь на 10 питань авторської анкети, аналіз відповідей якої подано далі (дані подаються в узагальненому вигляді).

На перше питання анкети «Що для Вас означає поняття «дозвілля»?» 42% опитаних визначили як час, коли можна нічого не робити; 38% охарактеризували як час, достатній для спілкування з друзями; та 20% інтерпретували як час, який можна провести з користю.

На друге питання «Скільки вільного часу в будні дні Ви маєте?» більшість мешканців, а саме 50% відповіли, що мають від однієї години до двох; ще 30% – більше чотирьох годин; 10% зазначили, що мають від півгодини до години вільного часу і 10% не мають вільного часу взагалі.

На третє питання «На що зазвичай Ви витрачаєте вільний час?» більшість опитаних (30%) відзначили, що цей час присвячують спілкуванню з друзями та знайомими; 20% обрали варіант відповіді «прогулянки на природі»; ще 20 % надають перевагу віртуальному світу; 15% у вільний час займаються спортом; 10% – слухають музику; зовсім мало (3%) – дивляться телевизор та 2% (одна особа) у вільний час читає книги.

Четверте питання, присвячене місцям відпочинку (закладам), які, на думку вихованців, є пріоритетними під час дозвілля, показало що більшість опитаних (30%) надають перевагу відпочинку у кінотеатрі; 28% – прогулянки з друзями; 22% у вільний час відвідають кафе або бар; 9% підуть грати у більярд та боулінг; 5% проведуть час у філармонії та 3% респондентів підуть у театр і 3% у нічний клуб.

На п'яте питання «Чи берете Ви участь у розважальних заходах вашого міста / університету / коледжу / роботи (фестивалі, концерти, виставки, корпоративи тощо)?», 10% зазначили «так, дуже часто», 70% мешканців відповіли «дуже рідко», 10% – інколи беруть участь і 10% ніколи не беруть участі у розважальних заходах.

Шосте питання «Як часто Ви берете участь у громадській діяльності?» дозволило констатувати, на жаль, найменшу кількість мешканців, що дуже часто беруть участь у громадській діяльності, а саме 12 %; незначна кількість опитаних (15%) готова брати участь за умови, якщо до них звернуться із проханням; 25% можуть інколи, якщо є настрій, бути активістами; та майже половина респондентів (48%) ніколи не займається громадською діяльністю.

Аналіз сьомого питання «Чи відвідуєте Ви спортивні секції?» дозволив виокремити 65% мешканців закладу, які відповіли «ні»; 35% дали позитивну відповідь, зазначивши, що відвідують секції фітнесу, role dance, стретчингу; кульової стрільби та займаються футболом.

Восьме питання «Яким бажанням Ви керуєтеся при виборі дозвілля?» – більшість респондентів (36%) керуються бажанням нічого не робити; 22% бажанням підняти настрій та 22% бажанням відпочити; 20% вихованців керуються мотивом дізнатися щось нове.

На дев'яте питання «Що б Ви хотіли змінити у своєму дозвіллі?»

35% опитаних відповіли, що їх все влаштовує та змін вони не хочуть; 45% – бажають трансформувати дозвілля у більш екстремальні

форми проведення; і 20% хочуть лише збільшити кількість часу для проведення дозвілля.

Десяте питання «Дайте оцінку власному дозвіллю за 5-бальною шкалою» дозволило вивчити ставлення вихованців до власного проведення вільного часу. Так, найбільша кількість опитаних (35%) вважають власне дозвілля прекрасно організованим та оцінюють його у 5 балів; 4 бали присвоїли собі 23% опитаних; посереднім (3 бали) власне дозвілля вважають 24% респондентів, незадовільним – 13%; та повне незадоволення власним дозвіллям виявили 5% опитаних, тим самим поставивши собі 1 бал.

Тож, аналіз проведеного анкетування дає можливість зробити висновок, що значна частина вихованців соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на жаль, дозвілля асоціює із часом, коли можна нічого не робити (42%); половина опитаних має від однієї до двох годин вільного часу; 30% – більше чотирьох годин. Не можна вважати критичною кількість осіб, що весь вільний час присвячують віртуальному світові (20%), проте ці вихованці однозначно потребують уваги соціального працівника. Більшість опитаних при виборі місця проведення дозвілля звертають увагу на кінотеатр (30%); 70 % респондентів дуже рідко беруть участь у розважальних заходах міста / університету / коледжу / роботи; та майже половина вихованців (48%) ніколи не займаються громадською діяльністю. Крім того, спортивні секції не цікавлять 65 % опитаних; та 36% мешканців при виборі дозвілля керуються бажанням нічого не робити. 45 % досліджуваних бажають трансформувати дозвілля у більш екстремальні форми проведення та 35% змін не бажають. Найбільшу цікавість викликало останнє питання щодо оцінювання власного дозвілля. Зрозуміло, що оцінка була суто суб'єктивною, проте вона дала можливість проаналізувати ставлення осіб до якості проведення вільного часу. Так, 35% своє дозвілля оцінюють на «відмінно», 23% – на «добре», 24% – «задовільно», 13% та 5% – незадовільно

Отже, здійснивши аналіз дозвіллевої діяльності сучасної молоді, що проживає у соціальних гуртожитках для сиріт, переконаємося, що вільний час вихованців має набувати більш змістовних характеристик, тим самим формуючи активну, відповідальну та свідому особистість.

Головне призначення соціального працівника в сфері організації змістовного дозвілля мешканців закладу полягає у формуванні у вихованців потреби в активному проведенні вільного часу та самовдосконаленні під час виконання улюблених видів діяльності. Слід сформулювати у вихованців так звану полімотивованість (перелік мотивів) – бажання набути нового досвіду, поспілкуватися з друзями, зав'язати нові знайомства, відпочити від роботи, поглибити свої знання, принести користь суспільству, зміцнити здоров'я, пережити нові емоції та почуття, розвинути вміння та здібності [7]. Цьому сприяє, наприклад, технологія анімації, що передбачає створення різноманітних анімаційних

програм, які включають спортивні ігри та змагання, танцювальні вечори, карнавали, ігри, хобі, заняття, що входять до сфери духовних інтересів особистості [8]. Для того, щоб вихованець соціального гуртожитку виявив бажання до реалізації змістовного дозвілля, соціальний працівник також повинен виявити здібності та нахили молодих людей та надати всю необхідну інформацію про діяльність дозвіллевих закладів у місті, які можуть бути корисними відповідно до виявлених потреб та можливостей. Якщо вихованець самостійно не може визначитися із змістовою складовою дозвіллевої діяльності, на допомогу може прийти правильно підібраний комплекс психодіагностичних методик. Наприклад, «Карта інтересів», «Профіль», профорієнтаційні тести, тощо.

Крім того, у мешканців соціального гуртожитку слід постійно підкріплювати інтерес до нових видів діяльності, систематично інформуючи їх про різноманітні культурно-дозвіллеві заходи, що відбуваються в місті. Це сприятиме не тільки саморозвитку та профілактиці перевтоми, але й ефективному процесу соціалізації мешканців, їх інтеграції в суспільство шляхом формування нових знайомств, задоволення потреб у взаєморозумінні та підтримці.

Отже, проведене дослідження дає змогу виокремити майже третину вихованців соціального гуртожитку, для яких дозвілля стає формою повного відпочинку та неробства, тому призначенням соціального працівника закладу стає формування у мешканців установи мотивації до проведення активного змістовного дозвілля, корисного не тільки для самої особистості, але й для суспільства.

Список використаної літератури

- 1. Henry David Thoreau.** Walden or Life in the Woods ; [пер. с амер. З. Александрова]. – М. : «Наука», 1979.
- 2. Веблен Т.** Теория праздного класса ; [пер. с англ. В. В. Мотылёв]. – М. : Изд-во «Прогресс», 1984.
- 3. Бочелюк В. Й.** Дозвіллезнавство. Навчальний посібник / Бочелюк В. Й., Бочелюк В. В. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 208 с.
- 4. Соціологія культури:** Навч. посібник / [О. М. Семашко, В. М. Піча, О. І. Погорілий та ін.]; за ред. О. М. Семашка, В. В. Пічі. – К. : Вид-во «Каравела, Львів: Новий світ – 2000», 2002. – 334 с.
- 5. Унгурян І.** Основні завдання і зміст дозвіллевої діяльності в умовах групи продовженого дня на сучасному етапі / Унгурян І. // Науковий вісник Чернівецького університету. Серія «Педагогіка та психологія». – 2009. – № 472. – С. 187 – 194.
- 6. Організаційно-методичне забезпечення діяльності закладів соціального обслуговування.** Соціальний гуртожиток // Інформація і право (інформаційно-довідниковий бюлетень). – 2007. – № 4. – С. 113 – 119.
- 7. Шевченко О. Г.** Мотивація в рекреаційній діяльності / Шевченко О. Г. // Економіка і менеджмент культури. – 2013. – № 1. – С. 47 – 52.
- 8. Абрамов Л. К.** Центр місцевої активності для розвитку громад / Абрамов Л. К., Азарова Т. В. – Кіровоград: ІСКМ, 2012. – 144 с.

Доннік М. С. Сучасне дозвілля вихованців соціального гуртожитку для сиріт

Стаття містить аналіз понять «дозвілля» та «вільний час», а також характеристику роботи соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Головна увага в статті приділяється аналізу даних, отриманих в результаті опитування вихованців соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Аналіз авторської анкети дав можливість зробити висновок, що значна частина мешканців закладу дозвілля асоціює із часом, коли можна нічого не робити; третина опитаних має більше чотирьох годин вільного часу. Більша частина респондентів дуже рідко беруть участь у розважальних заходах та майже половина вихованців ніколи не займається громадською діяльністю. При цьому, переважна більшість опитаних своє дозвілля оцінює на «відмінно», половина на «добре» та «задовільно».

У статті також звертається увага на призначення соціального працівника у сфері організації дозвілля молоді, а саме на формування у вихованців полімотивованості; виявлення їх здібностей та нахилів; озброєння інформацією про діяльність дозвіллевих закладів у місті.

Ключові слова: дозвілля; вільний час; соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; полімотивованість.

Донник М. С. Современный досуг воспитанников социального общежития для сирот

Статья содержит анализ понятий «досуг» и «свободное время», а также характеристику работы социального общежития для детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки.

Главное внимание в статье уделяется анализу данных, полученных в результате опроса воспитанников социального общежития для детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки. Анализ авторской анкеты позволил сделать вывод, что значительная часть жителей заведения досуг ассоциирует со временем ничегонеделания; треть опрошенных имеет более четырех часов свободного времени. Большая часть респондентов очень редко участвует в развлекательных мероприятиях и почти половина воспитанников никогда не занимается общественной деятельностью. При этом, подавляющее большинство опрошенных свой досуг оценивает на «отлично», половина на «хорошо» и «удовлетворительно».

В статье также обращается внимание на деятельность социального работника в сфере организации досуга молодежи, а именно на формирование у воспитанников полимотивированности; определения их способностей; информирование про деятельность досуговых учреждений в городе.

Ключевые слова: досуг; свободное время; социальное общежитие для детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки; полимотивированность.

Donnik M. Modern Leisure of Pupil in the Social Hostel for Orphans

The article includes analysis of the concepts of «leisure» and «free time». The author is drawn to scientists who study the concept of recreational activities of people of different ages, including recreation for children, adolescents, young and middle-aged and elderly.

The author dwells on the specifics of social hostel for orphans and children deprived of parental care, defines the purpose of the institution – the adaptations of persons aged 15 to 23 years and their preparation for independent living.

The main focus of the article is given to the analysis of data a survey of students from social hostel for orphans and children deprived of parental care.

The author uses its own questionnaire containing ten closed questions. The study involved 60 students of social hostels.

Analysis of the survey led to the conclusion that most of the pupils want do nothing while relaxing third of the respondents have more than four hours of free time. More than half of respondents rarely take part in recreational activities and almost half of pupils have never want to engaging in social activities.

One-third of residents in choosing leisure want nothing to do.

Analysis of attitude people to their own of free time – half of the respondents assessed their leisure «excellent» half «good» and «satisfactory».

The author also draws attention to the appointment of a social worker in the organization of recreational activities. The social worker should form many motives of pupils; their ability to detect and inform about the activities of leisure facilities in the city.

Key words: leisure; free time; social hostel for orphans and children deprived of parental care; polimotyvovanist (the enumeration of motives).

Стаття надійшла до редакції 14.01.2017 р.

Прийнято до друку 24.02.2017 р.

Рецензент – д.п.н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.013.42

С. В. Зубченко, Н. Є. Тимошенко

**ПРОБЛЕМИ ДІТЕЙ ЯКІ ВИХОДЯТЬ З-ПІД ОПІКИ
ДО САМОСТІЙНОГО ЖИТТЯ**

На сучасному етапі розвитку суспільства проблема підготовки дітей, які виходять з-під опіки до самостійного життя стає надзвичайно актуальною. Це особлива категорія дітей, які гостро потребують соціального захисту та підтримки від держави, адже при виході в